

§1. Euroopa ja mandala riigide
või muul ~~viisil~~ keel.

2. peatükk

PÕHISEADUSED, VABADUSED JA KOHUSTUSED

§ 1. Igal lapsel, kelle üks vanematest kuulub Eesti kodakondsusse, on õigus saada Eesti kodanikuks. Igaühel, kes alaealisena kaotas Eesti kodakondsuse, on õigus taastada see kodakondsus enne 23-aastaseks saamist.

vabariigi

Kelleltki ei tohi võtta sünniga omandatud Eesti kodakondsust.

Kelleltki ei tohi veendumuste eest võtta Eesti kodakondsust.

Eesti kodakondsuse omandamise, kaotamise ja taastamise tingimused ja korra sätestab Kodakondsuse seadus.

§ 2. Eesti kodanikul on kõik Põhiseaduses sätestatud õigused, vabadused ja kohustused. Käesoleva peatüki §-de
Käesolevad põhiseaduse vabadused ja kohustused on ainult Eesti kodanikele.

Käesoleva peatüki §-d
nii
laienevad võrdselt Eesti kodanikega kui ka Eestis viibivatele välisriigi kodanikele ja kodakondsuseta isikutele. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis laienevad Eestis viibivatele välisriigi kodanikele ja kodakondsuseta isikutele võrdselt Eesti kodanikega ka käesoleva peatüki §-d

§ 3. Käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ja kohustusi, mis tulenevad Põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas ning vastavad inimvärikuse, sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi, kultuurriigi ja sotsiaalse turumajanduse põhimõtetele.

§ 4. Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas Põhiseadusega. Piirangud peavad olema kooskõlas ka demokraatliku ühiskonna põhimõtetelega ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.

§ 5. Kõik on seaduse ees võrdsed, sõltumata rahvusest, rassist, nahavärvist, keelest, päritolust, usutunnistusest, poliitilistest või muudest veendumustest ja sotsiaalsest seisundist.

lõike põhiste: (riigi ja vabariigi)

Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vaenu õhutamine on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav vaenu õhutamine ühiskonnakiintide vahel,

§ 6. Eestis on igaühel õigus riigi ja seaduse kaitsele. Eesti riik kaitseb oma kodanikke ka välisriikides.

Seadus kaitseb igaühte riigi omavoli eest.

§ 7. Õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus.

Riigiasutustel, kohalikel omavalitsustel ja nende ametiisikutel on ainult seadusega antud võim.

§ 8. Igaühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumisel kohtusse. Igaühel on õigus pöörduda kohtusse ja nõuda mistahes seaduse või muu õigusakti Põhiseaduse vastaseks tunnistamist.

Kohus järgib Põhiseadust ja tunnistab Põhiseaduse vastaseks mistahes seaduse, muu õigusakti või toimingu, mis rikub Põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil vastuolus Põhiseadusega.

§ 9. Igaühel on õigus elule. Inimelu on püha ja kaitstud alates sünnist.

Eestis ei ole surmanuhtlust.

Inimelu tohib võtta ainult õiguspäraselt ja äärmise abinõuna mistahes isiku kaitsmisel ebaseadusliku vägivalda eest, kuriteos kahtlustatava kinni pidamisel, vahistatu või süüdimõistetud põgenemise takistamisel ning mässu või korratuste maha surumisel.

§ 10. Igaühe inimvärikus on puutumatu. Kegagi ei tohi teotada.

§ 11. Keadagi ei tohi piinata ega julmalt või väarikust alandavalt kohelda või karistada.

Kedagi ei tohi tema vabatahtliku nõusolekuta allutada meditsiinilistele või teaduslikele katsetele.

§ 12. Igaühel on õigus vabale eneseteostusele.

Igaüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste

Rahvavalitsus peab olema vabariigi dem. ühisk-s.
soot

tähtsuse austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning tähtsa seadust.

§ 13. Igatihel on õigus vabadusole. *ja ettevalmistamine julgeolekuks.*

Vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras:

1) süüdimõistava kohtuotsuse täitmiseks;

2) kohtu otsuse täitmata jätmise eest või seaduses sätestatud muu kohustuse täitmise kindlustamiseks;

3) kuriteos kahtlustatava kohtu ette toimetamiseks, õiguserikkumise kõrvaldamiseks või õiguserikkumise peatamiseks vältimiseks;

4) alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks või alaealise pädeva riigivõimude ette toimetamiseks, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine;

5) narkootikumide, *endade või teiste õiguste* *valmisoleku* alkohooliku, narkomaani või *hulkuri* hädavajalikuks kinnipidamiseks; *kui ta endale või teisele ohtu*

6) Bestisse ebaseadusliku *tegemise* tõkestamiseks ning Eestist välja saatmise või välisriigile välja andmise kindlustamiseks.

Kellelki ei tohi võtta vabadust üksnes sel põhjusel, et ta ei ole suuteline tähtsa mingit lepingulist kohustust.

§ 14. Igatihele, kellelt on võetud vabadus, teatatakse kohe talle arusaadavas keeles ja viisil vabaduse võtmise põhjus ja tema õigused ning antakse võimalus teatada vabaduse võtmisest talle lähedastele inimestele. Kuriteos kahtlustatavale antakse kohe ka võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga. Kuriteos kahtlustatava õigust teatada vabaduse võtmisest talle lähedastele inimestele võib piirata ainult seaduses sätestatud juhtudel *ja korras* kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

Kedagi ei tohi vahi all pidada üle 48/24 tunni ilma kohtu sellekohase otsuseta. Kohtu otsus teatatakse vahistatule kohe talle arusaadavas keeles ja viisil.

§ 15. Kedagi ei tohi käsitleda kuriteos süüdi olevana enne, kui tema suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus.

Keegi pole kriminaalmenetluses kohustatud tõestama oma süütust.

Kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või talle lähedase inimese vastu.

§ 16. Kedagi ei tohi süüdi mõista teo eest, kui seda teo ei tunnistata kuriteoks seadus, mis on jõustunud enne teo toimepanemist.

Kellelegi ei tohi mõista raskemat karistust kui see, mida võinuks talle mõista kuriteo toimepanemise ajal. Kui seadus sätestab pärast kuriteo toimepanemist kergema karistuse, *vaheldatav* *at* *+* *teatatakse kergem karistus.*

§ 17. Kedagi ei tohi vastu tema tahtmist üle viia temale seaduse ja määratud kohtu alluvusest teise kohtu alluvusse.

Igatihel on õigus talle esitatud kriminaalstadiidistuse läbivaatamisel või tema õiguste ja kohustuste kindlaksmääramisel tsiviilprotsessis õigus kohtuasja arutamisele *erapoolet tema enda* *inimesele* *õigustada kohtu poolt.*

Kohtuistungid on avalikud. Kohus võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras oma istungi või osa sellest kuulutada *ajakirjanike* või *publiku* jaoks kinniseks riikliku või ärisaladuse, kõlbluse või inimeste eraelu kaitseks.

Kohtuotsus kuulatakse avalikult, välja arvatud kui alaealiste huvid *and* *muud* või kui kohtuasi puudutab abielutülisid või laste hooldamist. *kui seda nõuvel laste, abielupoolte või kannatanute huvid.*

§ 18. Igatihel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusevastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. Hüvitamise viisi ja korra sätestab seadus. Riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poolt tekitatud materiaalne kahju hüvitatakse täies ulatuses.

§ 19. Igatihel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ja eraellu sekkuda teisiti kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse ning teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

§ 20. Abikaasad on võrdõiguslikud.

Seadus sätestab vanemate ja laste kaitse.

Perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest.

§ 21. Igaühel on õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, puuduse ja toltja kaotuse korral. Abi liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra sätestab seadus.

Riik soodustab vabatahtlikku ja omavalitsuslikku hoolekannet.

Lasterikkad inimesed pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoolde all.

§ 22. Igaühel on õigus vabalt valida tegevusala, töökohta ja elukutset. Seadus võib sätestada tegevusala, töökohta ja elukutse valiku tingimused koolbluse, töötaja tervise, alaealise ~~hariduse~~ haridustee ning teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

Kedagi ei tohi sundida tööle või teenistusse, millega ta ei ole vabatahtlikult nõustunud, välja arvatud kaitseväeteenistus ja seda asendav tsiviilteenistus, tööd nakkushaiguste leviku tõkestamisel, loodusõnnetuste ja katastroofide korral ning süüdimõistva kohtuotsuse alusel.

Riik korraldab kutseõpetuse ja abistab töö leidmisel.

Igal töötajal on õigus tervislikel ~~tingimustel~~ ^{töötingimustele.} Töötingimused on riigi kontrolli all.

Töötajate ja tööandjate ühingutesse ja liitudesse kuulumine on vaba. Töötajate ja tööandjate ühinged ja liidud võivad oma õiguste ja seaduslike huvide eest seista vahenditega, mida seadus ei keela. Streigiõiguse kasutamise tingimused ja korra sätestab seadus.

Töövaidluste lahendamise korra sätestab seadus.

§ 23. Ametikohad riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes täidetakse seaduse alusel ja korras Eesti kodanikega. Kooskõlas seadusega võib neid ametikohti täita ka välisriigi kodanike ja kodakondsuseta isikutega.

§ 24. Igaühel on õigus seaduses sätestatud ~~korras~~ alustel ja

korras tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse.

§ 25. Igaühel on õigus omandada, omada, pärandada ja pärida vara. Kitsendused sätestab seadus.

Omand kohustab. Omandi kasutamine peab olema kooskõlas üldiste huvidega.

Kõigi omand on võrdselt kaitstud. Omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras üldistes huvides õiglase ja kohese hüvituse eest. Igaühel, kelle vara on tema nõusolekuta võõrandatud, on õigus pöörduda kohtusse ^{ning} vaidlustada vara võõrandamine, hüvitus ja hüvituse suurus.

Seadus võib sätestada, milline vara tohib ~~kuuluda~~ Eestis kuuluda ainult Eesti riigile, kohalikele omavalitsustele või teatud liiki juriidilistele isikutele. Seadus võib sätestada ka selle, milline vara ei tohi Eestis kuuluda välisriigi kodanikele, ~~ja~~ kodakondsuseta isikutele ja välismaistele juriidilistele isikutele.

§ 26. Ei tohi tungida kellegi eluruumi, valdusesse ega töökohta ega neid läbi otsida, välja arvatud seaduses sätestatud juhtudel ja korras avaliku korra, tervise või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, korratuste või kuriteo ärahoidmiseks, kurjategija tabamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

§ 27. Igaühel on õigus Eestis vabalt liikuda ja elukohta valida. Neid õigusi võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata loodusõnnetuse ja katastroofi korral, nakkushaiguse leviku tõkestamiseks, looduskeskkonna või piirirežiimi kaitseks, alaealiste või vaimuhaigete järelevalvetuse ärahoidmiseks ja kriminaalasja menetluse tagamiseks.

§ 28. Igaühel on õigus lahkuda Eestist. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata kriminaalasja menetluse tagamiseks ja süüdimõistva kohtuotsuse täitmiseks.

§ 29. Ühtki Eesti kodanikku ei tohi Eestist välja saata.

Üheltki Eesti kodanikult ei tohi võtta õigust asuda Eestisse.

Samuti ei tohi üheltki eestlaselt võtta õigust asuda Eestisse.

Ühtki Eesti kodanikku ei anta välisriigile, välja arvatud välis-
lepingus sätestatud juhtudel ning lepingus ja seaduses sätestatud
korras. Igal väljaantaval on õigus saada teada ~~and~~ välja andmise põhjus
ja vaidlustada välja andmine Eesti kohtus.

§ 30. Igaühel on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel
lastel seaduses sätestatud ulatuses kohustuslik ning riiklikes ja
kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta.

Hariduse kättesaadavuse kindlustamiseks peavad riik ja kohalikud
omavalitsused ülal õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada
ka erakooli ja muid õppeasutusi.

Alaealiste laste hariduse valikul on vanematel eelisõigus.

Igaühel on õigus saada eestikeelne haridus. Rahvusvähemuste õppe-
asutustes on õppekeeleks rahvusvähemuse keel ja ning seaduses sätes-
tatud alustel ja piires eesti keel.

Hariduse andmine on riigi järelevalve all.

§ 31. Teadus ja kunst ning nende õpetused on vabad.

Riiklikud ülikoolid ja teadusasutused on seaduses sätestatud
piires autonoomsed.

§ 32. Igaühel on mõtte-, usu- ja südametunnistuse vabadus.

Kuulumine kirikutesse ja usuühingutesse on vaba. Riigikirikut
ei ole.

Igaühel on vabadus nii üksinda kui ka koos teistega avalikult või
eraviisiliselt täita usutalitust, kui see ei kahjusta avalikku korda,
kõlblust või elanike tervist.

§ 33. Igaühel on õigus [häälda truuks] oma arvamustele ja veendumus-
tele. Kedagi ei tohi sundida muutma oma arvamusi ja veendumusi.

Veendumustega ei saa vabandada õiguserikkumist.

Kedagi ei saa veendumuste eest võtta õiguslikule vastutusele.

§ 34. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud
ei tohi Eesti kodaniku vabatahtliku nõusolekuta koguda ega talletada
andmeid tema arvamuste ja veendumuste kohta.

§ 35. Igaühel on õigus ~~teha~~ tema poolt või talle posti, telegraafi,
telefoni või muul ^{üldkaubatal} taolisel teel edastatavate sõnumite saladusele. Erandena
võib ~~teha~~ seaduses sätestatud juhtudel ja korras teha kuriteo tõkesta-
miseks või kriminaalmenetluses töö väljaselgitamiseks, samuti isiku
suhtes, kellelt kooskõlas seadusega on võetud vabadus.

§ 36. Igaühel on õigus vabalt saada informatsiooni, mida levitatakse
üldiseks kasutamiseks.

Kõik riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on
kohustatud igaühe nõudel andma informatsiooni oma tegevuse kohta, välja
arvatud andmed, mis puudutavad riiklikku ~~sisikku~~ julge-
olekut, ~~kuriteo~~ kuriteo uurimist, õigusaktide jõustumist, ini-
meste eraelu ja tervist ning ärisaladust ja konfidentsiaalselt saadud
informatsiooni.

Igaühel on õigus seaduses sätestatud korras tutvuda tema kohta
riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes ning riiklikes ja kohalike
omavalitsuste arhiivides hoitavate andmetega. Seda õigust võib seaduses
sätestatud juhtudel ja korras piirata kriminaalmenetluses töö välja-
selgitamise huvides.

§ 37. Igaühel, sealhulgas ajakirjandusel, on õigus vabalt levitada
ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni. Seada õigust võib
piirata seaduses ^{ga kindlada} sätestatud juhtudel ja korras) avaliku korra, kõlbluse,
elanike tervise, ning teiste inimeste eraelu, ^{trahvi} au ja hea nime kaitseks.
Seaduses sätestatud juhtudel ja korras võib seda õigust piirata ka
riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujate suhtes nende teenistuse
tõttu teatavaks saanud riikliku või ärisaladuse või konfidentsiaalselt
saadud informatsiooni kaitseks.

Riiklikku tsensuuri ei ole.

§ 38. Igähele on õigus pöörduda märgukirjade, avalduste ja kaebustega riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole. Vastamise korra sätestab seadus.

§ 39. Kõigil on õigus ilma eelneva loata pidada rahvalikke koosolekuid. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata riikliku julgoleku, avaliku korra, kólbluse, liiklusohutuse ja koosolekust osavõtjate ohutuse kindlustamiseks ning nakkushaiguste leviku tõkestamiseks.

§ 40. Igähele on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse ja liitalesse. Eesti registreeritud erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud. (S võib rätendada ühingu, liidu ja erakonda reg-ke [nõude])

Ainult relvi valdavate, samuti sõjaväelisel korraldatud või sõjalisi harjutusi harrastavate ühingute ja liitude loomiseks on tarvilik seadusega nõutud eelnev luba.

Keelatud on ühingud, liidud ja erakonnad, kelle eesmärgid või tegevus on suunatud Eesti põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele või on muul viisil vastuolus kriminaalvastutust sätestava seadusega.

Ainult kohus võib õiguserikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada, peatada või teda trahvida.

§ 41. Igähele on õigus säilitada või taastada oma rahvuslik kuuluvus. Rahvuse tuvastamise korra sätestab seadus.

§ 42. Rahvusvähenemustel on õigus seaduses sätestatud tingimustel ja korras luua rahvuskultuurilistes ja hoolekande huvides omavalitsuslikke asutusi.

§ 43. Igähele on õigus pöörduda riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole eesti keeles ja saada neilt eesti-keelseid vastuseid. Paikondades, kus vähemalt kolmandik elanikest ei ole eestlased, on igähele õigus pöörduda riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste ning nende ametiisikute poole selle paikonna ^{suurima} ~~rahvusvähenemuse~~ keeles ja saada selles keeles neilt vastuseid.

§ 44. Riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste ^{sisesel} asjaajamise ja

omavahelise suhtlemise keeleks on eesti keel. Võõrkeele, sealhulgas rahvusvähenemuse keele, kasutamise riigiasutustes ning kohtu- ja kohtueelses menetluses sätestab seadus.

Paikondades, kus elanike enamuse keeleks ei ole eesti keel, võivad kohalikud omavalitsused ^{sisesel} asjaajamise keelena kasutada selle paikonna elanike enamuse keelt. Samuti on selliste paikondade kohalikel omavalitsustel õigus suhelda omavahel paikonna elanike enamuse keeles.

17. juulil 1991.

Paul.